

konec. Praša se tedaj, jeli se tudi Slovenec veže tako na neki stanovitni slog? Ne. Slovenec vživa v tem oziru večo svobodo; on se ne veže ne na konec, ne na začetek, ne na predzadnji slog in ne na tretji od konca. Marveč boš slišal enega ter istega govorca, kako se poslužuje v eni ter isti besedi zdaj mehkega, zdaj trdega naglasa, zdaj trohejskega, zdaj jambovskega ritma. Slišal boš, da ti poreče isti človek zdaj kōren, pōjdem, pōslal in zdaj spet korén, pojđem, poslāl; zdaj Bōga, lepó in zdaj spet Bogá, lepó itd.

Mi tedaj v tem oziru nimamo stanovitnega pravila; gibčno naše narečje se dozda ni še dalo okovati v tesne spone enoličnega naglasa.

Al vendar bi se moglo z nekako pravico reči, da Slovenec najraje naglašja predzadnji slog, in jaz sem slišal slovenske ljudi, ki skoraj vselej naglasek na predzadnji slog postavljajo. Tako govore v osilniški fari, v okraji kočevskem, in meni se vidi, da mnogo tudi po notranjem Kranjskem in Goriškem.

To, da naglasek stopi na predzadnji slog, dosežemo po načelih, ki smo jih razložili o premikovanju naglasa, po večem lahko izjemši take besede, v katerih je drugačen naglasek že splošno utrjen. Na priliko v lastnih imenih. Treba je samo

1. v slučajih, kjer naglasek oster ali mehek, pada na konec, odmakniti ga za slog nazaj. (Nâlog, kōren, blágo, Bōga, nâ tla, nē-bom, bōli, na mōst).
2. Kjer naglasek stoji na predzadnji, pustiti ga na mestu, čeravno bi ga bilo moči odmakniti še nazaj, motika, poslāla, pelina namesti: mōtika, pōslala, pēlina).
3. V besedah, ki imajo naglasek na tretjem slogu od konca, dati jambovskemu ritmu prevago (delāti, čakāti, manjkāti namesti: dēlāti, čakāti, mǎnjkāti).

Morebiti ne bi bilo napak, ako bi se v slovnica naglasek po tem načinu znamenjal. Vendar bo treba to reč še bolj natanko in od več strani prevdariti, preden kaj trdnega ustanovimo.

S tem končujem svojo razpravo. Razložil sem po svojem dosedanem znanju samo glavne pravila slovenskega naglasa. Podobna izpeljava, kako se naglašuje vsaka pojedina beseda; in kako se spreminja naglasek po priteklinah, potem v sklombi, spregi in sostavi besed, to spada v slovnico in besednjak, ter hočem, ako mi Bog dá priliko, ondi razložiti. Tudi sem pripravljen, drugemu, ki bi tako knjigo sestavljal, ako bi želel, pomagati.

Ali že iz tega malega se vsakdo lahko prepriča, kako bogat in gibčen, kako klasično lep je naš jezik tudi v naglasku, in kako malo je zaslužil, da smo ga toliko časa zanemarjali in okornemu tujcu se uklanjali.

Želi od srca, da bi te moje vrstice doprinesle kolikor boljše poznanje našega jezika, in tako povečale mar in ljubezen do njega.

Šolske stvari.

Vprašanje zastran slovensščine in odgovor na to vprašanje v kranjskem deželnem zboru.

Bravcem našim je že znano, da je bila naša c. k. deželna vlada v deželnem zboru 27. marca vprašana: 1) kako je to, da gimnazija ljubljanska in kranjska nimate za nauk slovenskega jezika po postavi izprašanih in potrjenih učnikov, 2) kako je to, da za 8. razred gimnazijski ni še berila (čitanke) slovenskega, in 3) ali bo vlada skrbela, da bo vse to že v prihodnjem šolskem letu drugače? Odgovor Njih eksc. gospoda c. k. deželnega glavárja 30. marca je tudi že znan bravcem našim.

Parlamentarna navada v zborih državnih in deželnih je, da na vprašanje se dá le odgovor; kakor vprašanje ni, tako tudi odgovor v zborih ni predmet kakega razgovora, kakor je pri drugih zbornih rečeh navada. Kakor vprašanje, tako tedaj tudi odgovori le v časnikih imajo mesto debate.

Pošteno časništvo, katero dobro želi narodu in vladi (ker le zadovoljnost narodov je prava moč državna), mora tedaj v vseh važnih zadevah poprijeti besedo in odkritosrčno povedati, kaj utegne biti pravo kaj ne. Da je šolstvo važna stvar povsod in zlasti v slovenskih deželah, kdo bo to tajil? Zato imajo časniki sveto nalogo, šolske reči v kolo svojih pretresov jemati. Slišimo sicer že od blizo in daleč odbijati vsako tako obravnavo v slovenskih časnikih, češ, „da bi le „ultrasi“ in „prenapetneži“ kadaj mir dali, katerim nobena reč ni po volji!“ Na taki celó navadni ugovor damo le ta kratki odgovor: Ako štejemo šolske ure v tem ali unem razredu gimnazije, vidimo, da na 25 ur nemških nauk v tednu ste 2 uri slovensščine. Tù je tedaj ravnopravnost kakor 25 = 2. Dajte, kar stoji zapisano v državnem zakoniku, dajte slovenskim šolam, kar je šolam cesar dal z ukazom od 8. avg. 1859, pa smo veseli in zadovoljni bolj kakor siromak, ki nenadoma zaklad (šac) najde. Vidite tedaj, da nismo ne „ultrasi“ ne „prenapetneži“, ker smo tako zadovoljni, in ne zahtevamo ne trohice več, kakor to, kar nam je gotovo po modrem prevdanku cesar že pred 4 leti dati ukazal.

Al vprašanje v poslednjem zboru se še te reči celó dotaknilo ni, ker gosp. dr. Toman je svoj predlog zastran šolstva sploh odložil za prihodnji zbor, ki ne bo tako, kakor poslednji zbor, preobložen s tolikimi materijalni prid dežele zadevajočimi opravili in bo menda še marsikterega poslanca sv. duh razsvetil, da kranjska dežela je na slovenski zemlji, da večina naroda našega se more omikati le na podlagi maternega jezika, in da vse gospóske, ktere imajo naravnost z našimi ljudmi opraviti, se morejo porazumeti ž njimi v besedi in pismu le v domačem jeziku.

Kar je zahtevalo tedaj vprašanje, ki ga je postavil dr. Bleiweis s še 17 družimi poslanci, je zadevalo le to, kar se brez škode ne more odlašati dalje čez prihodnje šolsko leto. Da je to živa potreba, temu so porok imena tistih gospodov, kateri so podpisali omenjeno interpelacijo, ki gotovo ne spadajo v vrsto „ultrasov“ in med kterimi so tudi bili gosp. knezoškof naš. Ker je vsak rad in brez vse sile podpisal to interpelacijo, je tedaj to poročstvo dovelj, da je potreba ravno tako živa kakor je zahtevanje pravično.

Po tem predgovoru prestopimo sedaj v prevdarek odgovora, ki nam ga je dala sl. vlada.

Kakor vprašanje, spada tudi odgovor v 3 razdelke. Prva dva govorita o tem, kako je bilo in zakaj je bilo tako; tretji razdelek govori o prihodnosti. — Tretji razdelek, v katerem nam gospod deželni glavar obeta, da se bojo spolnile želje interpelantov, ker je „vlado trdna volja, in tudi njena dolžnost, vedno v spominu imeti više postave in ukaze, tedaj tudi ces. ukaz od 8. avgusta 1859 in se po njih ravnati, in bo tedaj skrbela za popolnoma, tudi formalno sposobne učnike, da se spolne najvišji ukaz“, nam daje popolno zaupanje, da se bojo odpravile dosedanje napake. „Popolno zaupanje“ rečemo, ker gosp. deželni glavar je zadnji dan, ko se je razšel zbor, slovesno zagotovil, da morejo poslanci prepričani biti, da vse, kar zadeva blagor dežele, bo v njem vseskozi krepko podpora imelo, „kajti to mu je poklic, njegova dolžnost, katero rad spolnuje.“ To sporočilo nam je zadostno poročstvo, da bode mož beseda,

ker celi čas zbora smo imeli priložnosti dovelj, pre-pričati se, da je jasnega sprevida, pravičnega srca in skozi in skozi ustavnega duha.

Kakor smo tedaj bili veseli s tem, kar se nam je obljubilo za prihodnost, tako celó nič nas ni zado-volilo to, kar nam je odkrilo preteklost po sporočilih šolskega svetovavca gosp. dr. Jarca.

Reklo se je, da „so morali na Ogerskem itd. od-stavljene učeničke potakniti po družih deželah.“ Prav! Ali pa se to nikakor ni dalo tako vravnati, da bi se mo-žje, ki ne razumejo slovenski, bili postavili drugam na pravo mesto, Slovenci pa, ki so sèm ter tje razpo-stavljeni, bi se bili poslali na domače gimnazije? To bi bilo gotovo unim drago, našim pa tudi ljubo. „V Kranji so — razun vodja — vsi učenički Slovenci, v Ljubljani pa jih je osem“ — se je dalje reklo. Ni treba pretresati jasne reči same po sebi, da vodi gimnazijski v slovenskih deželah bi morali dobro razumeti jezik slovenski, da, kakor nad družimi nauki, morejo čuti tudi nad slovenščino; tedaj rečemo le to, da interpela-cija ni vprašala po rojstnem listu učenicov, ampak le po tem: zakaj za slovenščino ne na kranjski ne na ljub-ljanski gimnazii ni postavljen noben izprašan in po postavi potrjen učenik slovenščine, ker drugoga kateheta, gospoda Marna, ki uči slovenščino v 7. in 8. razredu le dobrovoljno, ne moremo kakor bi radi, šteti med postavljene učeničke, in Bog vé, kdaj bo ta učeni jezikoslovec dospel do tega, da bo postav-ljen učenik slovenščine, ker ni sluha, da bi se prvi katehet podvrgel izpraševanju iz katerega gimnazijskega nauka; dokler pa ta tega ne stori, brani postava, da tudi uni, čeravno edini velják slovenščine na ljubljanski gimnazii, ji ne more biti postavljen učenik. — Da samo rojstvo ne vlije v krv nobenemu človeku prave zna-nosti jezika, to je pač znana stvar po celem svetu, ki le predobro vé, da v národnih zadevah tù in tam je dostikrat voda, kar bi imela krv biti. Tudi kdor se še le pripravlja za izpraševanje, ni še sposoben za učiteljstvo, razun v sili; sile pa pri nas menda ni, ker imamo na kupe v slovenščini vrlo potrjenih mož. Tudi vrednik katerega časnika ni z vredništvom samim že zadobil diploma znanosti jezika, zlasti če je vrednika popravljal revizor ali če časnik mrgolí slovničnih po-greškov; menda bo vrednik „celjskih novín“ sam rad s plajščem pozabljivosti pokrtil časnik od leta 1848. Formalna sposobnost je v učiteljskih zadevah zna-menje veljave po postavni preskušnji. Reklo se je dalje, da „tudi za nemščino ni izprašanega učenika na ljubljanski gimnazii, in da tako ni žaljena ravnop-ravnost.“ Al to bi bila le negativna ravnoprav-nost, s katero se slovenščini ne pomaga kviško; vendar, če pomislimo, da so mnogi učitelji celó nemškega rodú in da so ali Nemci ali Slovenci se celi čas svojega življenja v šoli in zunaj šole vadili nemščine, sloven-ščine pa le celó celó malo, nikakor ne moremo tukaj postaviti znamenja — (aequale). — „Zakaj ni še berila za 8. gimnazijalni razred?“ Na to smo dobili odgovor, „da v kratkem času, ko je bilo treba odgovoriti na vprašanje, se niso mogli zatega voljo vprašati gospodje, ki so naredili berilo za 7. razred in so na-se vzeli tudi berilo za 8. razred.“ Ker je edini g. dr. Miklosić leta 1850 prevzel skrb, da sestavi berila za više gimnazije, in je že leta 1858 prišlo berilo za 7. razred na svetlo, pozneje pa nič več, je pač želja upravičena, da pride berilo za 8. razred kmali na beli dan. Dostavilo pa se je v odgovoru, da tudi tù ni ravnopravnost žaljena, ker za 8. razred ni — nemškega berila. Tù moremo reči, da ta prilika nikakor ne veljá; saj po takem tudi za 5., 6. in 7. razred ga ni, ker nemške berila niso po razredih razdeljene, kakor slovenske.

Nemške so, kolikor je nam znano, v 3 zvezkih, 3. zvezek pa ima 2 razdelka 1. in 2. Ali ni po tem očitno, da je 2. razdelek namenjen osmemu razredu? Pa če bi bila tudi res o tem ravnopravnost, bi bila to spet le negativna, s katero nam nikakor ni pomagano.

Treba tedaj in pravična želja je, da se v prihod-njem letu stori, kar je dozda se zanemarilo, pa da se ne zabi ces. ukaz od 8. avgusta 1859, katerega izpe-ljati je kmali mogoče, ker moremo sl. vlado zagotoviti, da že je v rokopisu dovršena večina sloven-skih šolskih knjig za gimnazijo, katere čakajo le višega ukaza, da pridejo na dan in v šole naše.

0 porotah.

Govor poslanca žl. Strahl-a v deželnem zboru. *)

V državnem življenju, kakor sploh v življenju in v razvitku državnih ustav, je gotovo začasna šega (moda) močen faktor. Kdorkoli se temu vrtečemu ko-lesu časa zoprstavlja, temu se more že v začetku reči, da njegov trud je zastoj. Ta klic bi moral tudi jaz zoper sebe obrniti ravno v trenutku, ko sem besede prosil, da bi se nasvetu svojega častitega prijatla, dr. Zupan-a, zoprstavil. Če pa vendar hočem skusiti svoje mnenje razjasniti, naj me saj ta okolinost, da sem 23letno praktično skušnjo na polji sodništva izvršil, oprostí katerega očitjanja, da sem se nepoklican v razgovor drenjal. Nečem tù ponavljati, kar se je v več sto raz-pravah za in zoper korist porot pisalo in tiskalo. Samo opomniti hočem, da tudi jaz ustanovitev porot v abstraktnem smislu za vrhunec modrega sodni-štva držim in sem vedno držal. Zakaj, če je predmet kaznivega početja razžaljeno pravo državnega dru-štva, potem je pač naravno, da državno društvo po svojih izvoljenih zastopnikih mnenje izreče: ali je pravo zares prelomljeno ali ne, to je, da zapriseženi mo-žje sodbo naredé.

Al, če hočejo porote svoj prizor ali idealni namen doseči, sta dva temeljita pogoja potrebna: prvič, da ima ljudstvo živo zavest tega, kar se tiče razsodb sodnij; drugič, da je čut pravice v meso in krv ljudstva prešlo, da se zapriseženi mo-žje zvesto v vseh okolinostih le objektivne resnice držé. Sicer pa se slovesno zoper podtiko zavarujem, kakor da bi jaz kranjsko ljudstvo, oziraje se na stopnjo omike njegove, za porote nesposobno držal. Zavarujem se, kakor da bi bil razloček delati hotel med slovenskim ljudstvom in nemškimi Štajarci, Korošci in Avstrijani sploh, čeravno mislim, da se nobeden teh pogojev tukaj ne najde.

Kdor je kedaj priložnost imel, prazne sobane naših sodnij prekoračevati, — kdor je skusil, da so še celó mestjanje ljubljanskega mesta to za veliko breme držali, da so mogli kot zapriseženi mo-žje k kazenskim ob-ravnavam hoditi, — kdor je godrnjanje zapriseženih mož slišal, ki so mogli ne le za tedne, ampak celó za mesce svoje delo domá popustiti, da so svojo častno dolž-nost dopolniti mogli: ta ne more misliti, da je vpeljava porot za ljudstvo tako živo občutena potreba. Ravno nasproti ga mora skrbeti, da z vpeljavo porot ljudstvu nobenega darila, ampak le breme napravimo.

Kako pa stoji z drugim temeljitim pogojem? Ne preverujmo se, gospôda moja! Naloga sodnikova je težka, pa zeló važna. Čast, svobodo, življenje — naj-dražje človeške reči — izrek sodbe dotikuje. Kdor ni utrjen zoper upljiv boječnosti ali sočutja, — kdor se ni naučil med toženjem in zagovarjanjem zmiraj le ob-jeektivno resnico pred očmi imeti, — kdor bi rekel,

*) Danes priobčujemo govor c. k. deželnega sodniškega svetovavca gosp. žl. Strahl-a, drugi pot še govor gosp. dr. Zupana. Vred.